Кіт, який гуляв сам по собі

Нашорошуйте вушка і слухайте уважно; то відбувалося… то сталось… словом, то трапилося, мої любі, коли свійські тварини були ще дикими. Собака був диким, кінь був диким, корова була дикою, вівця була дикою, свиня була дикою, і вони самотньо — дикі-предикі, наскільки це тільки можливо, — блукали дикою місцевістю, вкритою вологими незайманими лісами. Та найдикішим серед диких звірів був кіт, який гуляв сам по собі й бродив де заманеться.

Чоловік, звичайно, також був диким, справжнісіньким первісним дикуном. І нізащо б йому не одомашнитися, якби не зустріч із жінкою. Та досить швидко дала зрозуміти, що її зовсім не приваблює звичний для нього дикий спосіб життя. Тому вона хутко підшукала пристойну суху печеру, здатну замінити купи вологого листя, на яких доводилося ночувати досі; посипала долівку чистим піском, розвела углибині нової оселі чудове багаття, завісила вхід висушеною шкурою дикого коня, хвостом донизу, і сказала:

— Витирай-но, любий, ноги, заходячи, бо тепер у нас буде власне господарство.

Цього вечора, любі мої, вони їли смажену на жаринах печеню з дикого барана, приправлену диким часником та диким перцем; дику качку, начинену диким рисом і здобрену насінням дикого пажитника й диким коріандром[96]; висмоктували кістковий мозок із кісток диких биків і ласували дикими вишнями й дикими гренаділами[97]. Опісля чоловік, неймовірно щасливий, захропів біля кострища, жінка ж сіла розчісувати своє волосся. Згодом вона узяла велику масну баранячу лопатку й почала пильно вдивлятись у химерні розводи на ній. А трохи пізніше хазяйка печери підкинула хмизу в багаття і заходилася ворожити, виспівуючи першу чаклунську пісню у світі.

Десь о тій порі зібралися всі дикі тварини разом на краю вологого дикого лісу, звідки мали змогу з тривогою спостерігати за мерехтливими відблисками вогню, дивуючись, що воно могло б означати.

Нараз дикий кінь ударив копитом об землю і гучно форкнув:

— О мої друзі, о мої недруги! Навіщо чоловік та жінка запалили цей яскравий вогонь у цій великій печері? Яка небезпека криється в тому для нас?

У свою чергу дикий собака задер носа, винюхуючи аромат смаженої баранини, і сказав:

— Я схожу дізнаюсь, а потім розповім; пахне принаймні смачно. Коте, гайда зі мною!

— Е, ні, дзуськи, — ліниво зронив той. — Я кіт, який гуляє сам по собі й бродить де заманеться. Чого б це раптом іти з тобою?

— Ну, відтепер ми більше не товариші, — рішуче заявив пес і потрусив у бік печери.

Та не встиг пес одійти далеко, як кіт буркнув сам до себе:

— Я ж броджу де заманеться, то чому б, власне, й мені не піти глянути, а коли повертатися — сам вирішу.

Тож він обережно, дуже обережно, прокрався за собакою та сховавсь поблизу, аби все було чутно.

Між тим пес відгорнув писком завісу і став удихати чудовий запах смаженини. Жінка, чаклуючи над баранячою лопаткою, почула шерех за спиною.

— Ось і перша звірина з дикого лісу, — усміхнулась вона. — Чого тобі треба?

— О мій ворогу, дружино мого ворога, — пролунало у відповідь, — що це так смачно пахне в дикому лісі?

Тоді жінка взяла кістку й кинула її собаці:

— На, покуштуй.

Пес умить згриз гостинця, який здався йому найсмачнішим з усього того, що потрапляло на зуб раніше.

— О мій ворогу, дружино мого ворога, — стікаючи слиною, видушив він із себе, — дай мені ще.

— Допомагай, дика звірино з дикого лісу, моєму чоловікові полювати вдень і стережи цю печеру вночі, — запропонувала жінка. — За це я даватиму тобі скільки завгодно кісточок.

— Овва! — вразився кіт, слухаючи їхню розмову. — Ця жінка доволі мудра, та все ж не розумніша за мене.

Дикий собака вповз усередину й поклав свою голову на жінчині коліна:

— О мій друже, дружино мого друга, я допомагатиму твоєму чоловікові полювати вдень, а вночі стерегтиму вашу печеру.

— Леле, який бевзь[98] цей пес, — пхекнув кіт і, гонорово виляючи пухнастим хвостом, подався назад своїми дикими стежинами до вологого дикого лісу. Проте нікому нічого не розповів.

Прокинувшись, чоловік вражено спитав:

— Що тут робить дикий собака?

— Однині це не дикий собака, а перший друг, — пояснила жінка, — й завжди ним залишатиметься. Візьми його з собою, коли підеш на полювання.

Назавтра під вечір жінка нарізала на заливних луках величезний оберемок свіжої зеленої трави і висушила її біля вогню. Невдовзі довкола попливли духмяні пахощі щойно скошеного сіна. Сама ж господиня сіла біля входу в печеру, сплела з кінської шкури недоуздок[99] і знову почала вдивлятись у баранячу лопатку, виспівуючи другу чаклунську пісню у світі.

А в дикому лісі диких тварин неабияк турбувала доля дикого пса. Зрештою дикий кінь ударив копитом об землю зі словами:

— Я піду дізнаюся, чому це дикий собака не вертається. Коте, гайда зі мною!

— Е, ні, дзуськи, — солодко позіхнув той. — Я кіт, який гуляє сам по собі й бродить де заманеться. Чого б це раптом іти з тобою?

А втім він обережно, надзвичайно обережно, прокрався до гроту і сховався поблизу, аби все було чутно.

Вловивши ходу дикого коня, який вряди-годи спотикався через довгу гриву, жінка усміхнулася:

— Ось і друга дика звірина з дикого лісу. Чого тобі треба?

— О мій ворогу, дружино мого ворога, — пролунало у відповідь, — негайно признавайся, де дикий собака?

Розсміялася вголос хазяйка печери й, заглядаючи в баранячу лопатку, припустила:

— Не по дикого пса прийшла ти, дика звірино з дикого лісу, а заради цієї божественної трави.

І дикий кінь, поволі ступаючи вперед і спотикаючись через довгу гриву, збентежено зітхнув:

— Твоя правда; дозволь її скуштувати.

— Нахили голову, дика звірино з дикого лісу, й носи те, що я тобі дам, — запропонувала жінка. — Натомість тричі на день ти їстимеш цю чудову траву.

— Вона таки справді розумниця, — визнав кіт, слухаючи їхню бесіду, — та все ж їй далеко до мене.

Кінь покірно схилив голову, приймаючи недоуздок, а відтак дихнув на ноги жінки і сказав:

— О моя господине, дружино мого господаря, я буду твоїм слугою за цю чудову траву.

— Цей не кращий, — презирливо мовив кіт і, незалежно виляючи пухнастим хвостом, подався назад своїми дикими стежинами до вологого дикого лісу. Проте нікому нічого не розповів.

Повернувшись додому в супроводі собаки, який ніс здобич, чоловік приголомшено спитав:

— Що тут робить дикий кінь?

— Однині це не дикий кінь, а перший слуга, — пояснила жінка, — який завжди нас перевозитиме з місця на місце. Сідлай його, вирушаючи полювати.

Наступного дня до печери посунула й дика корова, задерши голову, щоб її дикі роги не чіплялися за гілки первісних дерев. Певна річ, кіт учепився за нею, хоча майже не сумнівався щодо повторення вчорашньої історії з сіном. Вислухавши зі звичної схованки обіцянку корови давати жінці своє молоко навзамін чудової трави, він, незалежно виляючи пухнастим хвостом, подався назад своїми дикими стежинами до вологого дикого лісу. Проте нікому нічого не розповів.

Повернувшись додому в супроводі собаки, який ніс здобич, чоловік, зіскочивши з коня, здивовано спитав:

— Що тут робить дика корова?

— Однині це не дика корова, а наша годувальниця. Завдяки їй ми завжди матимемо добірне молоко, а я дбатиму про неї, поки наші перший друг та перший слуга будуть на полюванні.

Ще через день, не дочекавшись якої-небудь іншої тварини, котра наважилась би завітати до людей, кіт прогулявся в напрямку печери наодинці.

У світлі вогню він розгледів господиню, що саме доїла корову, і відчув запах теплого молока.

— О мій ворогу, дружино мого ворога, — якомога грізніше нявкнув кіт, — куди поділася дика корова?

— Паняй туди, звідкіля прийшла, дика звірино з дикого лісу, — усміхнулася жінка, — бо я вже заплела своє волосся та сховала магічну баранячу лопатку; нам більше не потрібно ні друзів, ні слуг у нашій печері.

— А я не друг і не слуга, — з гідністю пролунало у відповідь. — Я кіт, який гуляє сам по собі, і мені заманулося ввійти до вашої печери.

— Чому ж ти не зайшов із першим другом першого вечора?

— Либонь, пес уже встиг намолоти дурниць про мене? — роздратовано пирхнув кіт.

— Ти кіт, який гуляє сам по собі і бродить де заманеться, — вже вголос засміялася жінка. — Ти не друг і не слуга; це твої слова. Тож і йди звідси бродити де заманеться.

Кіт удав із себе засмученого:

— То я нікóли не зайду до печери? Ніколи не грітимуся біля вогню? Ніколи не питиму тепленького біленького молочка? Така розумниця та ще й чарівна красуня не може бути жорстокою навіть до кота.

— Я знала, що розумна, — господиня ледь зашарілася, — але не здогадувалася, що вродлива. Добре, давай умовимось. Якщо я хоча б раз похвалю тебе, то ти зможеш заходити до печери.

— А якщо похвалиш мене двічі? — хитрувато спитав кіт.

— Цього не буде, — відверто веселилася жінка. — Та якщо раптом усе ж станеться, то ти зможеш сидіти біля вогню.

— А якщо тричі?

— Та не буде цього, — вже схлипувала хазяйка. — Та якщо раптом усе ж станеться, то ти зможеш пити тепленьке біленьке молочко тричі на день до віку вічного.

Отже, кіт вигнув спину й урочисто промовив:

— Хай завіса на вході в печеру, багаття в її глибині та молочні горнятка, що стоять позаду вогню, запам'ятають сказане моїм ворогом, дружиною мого ворога.

І він, незалежно виляючи пухнастим хвостом, подався назад своїми дикими стежинами до вологого дикого лісу.

Увечері дружина нічого не розповіла чоловікові, бо остерігалась осуду свого вчинку.

Кіт зник надовго, і жінка з часом зовсім забула про нього. Лише кажан, іще один мешканець печери, котрий зазвичай висів догори ногами під стелею, знав, де той ходить, і щовечора літав до нього зі свіжими новинами.

Якось під вечір він повідомив:

— У печері нещодавно з'явилося дитинча; таке рожевеньке, пухкеньке, маленьке, і жінка його дуже любить.

— Он як, — стрепенувся кіт, — а що ж любить дитинча?

— Усе м'яке та приємне на дотик. Особливо йому подобається засинати, тримаючи щось тепле у своїх рученятах. І ще любить, аби з ним бавились.

— Ага, — пожвавішав кіт. — Схоже, мій час настав.

Наступної ночі кіт прокрався поближче до печери, зачекав ранку, аж поки чоловік, собака й кінь рушили на лови. Жінка заходилася готувати їжу, а малюк рюмсав та відволікав маму. Тож вона винесла його надвір і вручила жменю круглячків[100], щоб грався, але дитя продовжувало вередувати.

У цей момент, вибравшись зі сховку, кіт м'якенькою подушечкою своєї лапи легенько торкнувся щічки немовляти, яке одразу радісно загу́кало. Згодом кіт потерся об пухкенькі колінця дитини й полоскотав її підборіддя хвостом. Малий засміявся, а жінка, почувши це, усміхнулася.

Кажан, що висів догори ногами над входом у печеру, окликнув хазяйку:

— О моя господине, дружино мого господаря і матір госпо́даревого сина, поглянь, як чудово забавляє твого малюка дика звірина з дикого лісу.

— Ох, дякую дикій звірині з дикого лісу, хоч би хто це був, — стомлено озвалася жінка, випростуючись, — адже я дуже заклопотана, а вона мені допомогла.

Тієї ж миті, мої любі, кінська завіса, причеплена хвостом донизу, свідок давньої домовленості, шумно — б-ббух! — упала додолу, і коли господиня повернула її на місце, кіт уже зручно розташувався в печері.

— О мій ворогу, дружино мого ворога і мати мого ворога, — лукаво зиркнув він, — ось і я. Ти мене похвалила, отож тепер я можу завжди сидіти в печері. Але я досі кіт, який гуляє сам по собі й бродить де заманеться.

Жінка сердито закусила губу, взяла прядку і почала прясти. А синок знову ревів, бо кіт пішов, а мама не змогла заспокоїти крихітку: дитина

крутилася, дриґала ніжками й заходилася гіркими сльозами, багряніючи лицем від крику.

— О мій ворогу, дружино мого ворога і мати мого ворога, — вкрадливо сказав кіт, — прив'яжи трохи нитки до веретенця і катай його долівкою, а я покажу тобі таке диво, що змусить твого карапуза сміятися дужче, ніж він зараз плаче.

— Хай буде по-твоєму, — знесилено махнула рукою жінка, — бо я вочевидь не знаю, чим його розрадити. Однак на жодну похвалу не сподівайся.

Вона прив'язала нитку до маленького глиняного веретенця і пустила долівкою. Кіт одразу метнувся за ним, хапав кігтями, кілька разів перекидався через голову, жбурляв собі за спину, катав задніми лапами, вдавав, що загубив; потім знову накидався на нього, аж доки дитя засміялося дужче, ніж плакало дотепер. Малюк весело совався за котом по всій печері й врешті улігся зморений, обнімаючи живу іграшку рученятами.

— А тепер, — тихенько шепнув кіт, — я заколисуватиму його, щоб немовля не просиналося з годинку.

І він став воркотіти то голосніше, то тихіше, голосніше-тихіше, аж поки дитина міцно заснула. Жінка лагідно глянула на них обох:

— Молодець! Який же ти розумний, котику!

Тієї ж миті, любі мої, дим від багаття вглибині печери, свідок давньої домовленості, заклубочився — п-пуф! — до самісінької стелі, а коли розвиднилося, кіт уже зручно вмостився біля вогнища.

— О мій ворогу, дружино мого ворога і мати мого ворога, — лукаво зиркнув він, — ось і я. Ти вдруге мене похвалила, отож тепер я можу

завжди сидіти біля кострища. Проте я досі кіт, який гуляє сам по собі й бродить де заманеться.

Ще більше спохмурніла хазяйка, розпустила волосся, підкинула дров у вогонь, дістала магічну баранячу лопатку і почала ворожити, сподіваючись за всяку ціну уникнути випадку, щоб утретє не похвалити кота. Це, мої любі, була не чаклунська пісня, а просто чародійство. І така тиша запанувала в печері, що зі шпаринки наважилося вилізти мишеня, яке побігло долівкою.

— О мій ворогу, дружино мого ворога і мати мого ворога, — невинно муркнув кіт, — ота мишка — частина твого ворожіння?

— Ай! Звичайно ж, ні! — верескнула жіночка, впустила магічну кістку і напрочуд спритно заскочила на ослінчик, швидко підбираючи своє волосся, аби миша не задерлася по ньому.

— Ага, — облизнувся кіт, спостерігаючи, — а якщо я її з'їм, мені нічого не буде?

— Ні, — відповіла господиня, нервово заплітаючи косу. — Навпаки, я буду тобі вдячна.

Кіт одним стрибком упіймав здобич, і жінка полегшено видихнула:

— Ох, величезне спасибі. Навіть перший друг не такий швидкий, аби ловити мишенят. Ти, мабуть, дуже тямущий.

Тієї ж миті, мої любі, молочне горнятко, яке стояло поблизу вогнища, свідок давньої домовленості, тріснуло — кр-рак! — навпіл, і коли хазяйка сплигнула з ослінчика, кіт уже завзято лизькав із черепка тепле біле молоко.

— О мій ворогу, дружино мого ворога і мати мого ворога, — лукаво зиркнув він, — ось і я. Ти втретє мене похвалила, отож тепер я можу пити молочко. Проте я досі кіт, який гуляє сам по собі й бродить де заманеться.

Засміявшись, жінка принесла йому цілу миску молока і присіла поряд:

— О коте, твій розум не поступається людському, проте пам'ятай: ти ні про що таке не домовлявся ні з чоловіком, ні з собакою, тому важко передбачити їхню реакцію, коли вони повернуться додому.

— І що з того? — сито мружив очі кіт. — Якщо я маю тепленьке місце біля вогню, тричі на день свіженьке біленьке молоко, то мені геть байдуже, як вони поведуться.

Увечері жінка розповіла все про угоду чоловікові й псу, доки кіт ніжився коло багаття, іронічно посміхаючись.

— Так-то воно так, — мугикнув чоловік, вислухавши дружину, — але він ні про що не домовлявся зі мною, а отже, й з усіма справжніми чоловіками, які житимуть після мене.

Затим господар зняв свої два шкіряні чоботи, узяв невеличку кам'яну сокиру (тобто, три речі), приніс поліно та ніж-різак (разом уже п'ять) і, поставивши їх у ряд, сказав:

— Тепер щодо нашої угоди. Якщо ти не ловитимеш завжди мишей у печері, то я жбурлятиму в тебе ці п'ять предметів, хай де побачу; й те саме робитимуть надалі усі справжні чоловіки.

— О, — подумала жінка, — хоча кіт дуже розумний, та не розумніший за мого чоловіка.

Кіт доволі кисло перелічив ті п'ять речей (а вони здалися не вельми привабливими) і, намагаючись зберігати гідність, мовив:

— Я завжди ловитиму мишей, коли буду в печері. Проте я досі кіт, який гуляє сам по собі й бродить де заманеться.

— Тільки не тоді, коли я поряд, — процідив хазяїн. — Якби не твої останні слова, я, може, і прибрав би ці речі назавжди, та однині швиргатиму в тебе свої чоботи й кам'яну сокирку, хоч би де стрів; і те саме робитимуть надалі всі справжні чоловіки.

Тут докинув слівце собака:

— Стривайте. Він ні про що не домовлявся зі мною, а отже, й з усіма справжніми собаками, які житимуть після мене. Так от, — пес ошкірив зуби, — якщо ти не будеш завжди добрим до дитини, коли я буду в печері, то я ганятимуся за тобою, поки впіймаю, а спіймавши, кусатиму; і те саме робитимуть надалі всі справжні собаки.

— О, — подумала жінка, — хоч кіт дуже мудрий, та не мудріший за пса.

Кіт стурбовано перелічив ікла собаки (а вони здалися вельми гострими) і, намагаючись зберігати гідність, мовив:

— Я завжди буду добрим до дитини, коли буду в печері, щоправда, якщо вона не сильно смикатиме мене за хвіст. Проте я досі кіт, який гуляє сам по собі й бродить де заманеться.

— Тільки не тоді, коли я поряд, — гавкнув пес. — Якби не твої останні слова, я, може, і стулив би назавжди свою пащу, та однині заганятиму тебе на дерево, хай де стріну; і те саме робитимуть надалі всі справжні собаки.

Тієї ж миті чоловік жбурнув у кота обидва чоботи і кам'яний топірець (тобто, три речі), кіт стрімко майнув із печери, а пес змусив його рятуватися на дереві; й відтоді, любі мої, донині три справжніх чоловіки з п'яти завжди кидають усякі предмети в кота, хоч би де його стріли, і всі справжні собаки заганяють його на дерево. Та наш муркотик теж дотримується даної ним обіцянки: ловить мишей і добрий до дітей, поки в домі, щоправда, якщо ті не сильно смикають його за хвіст. Однак уже потім, час від часу, коли сходить місяць і настає ніч, він знову кіт, який гуляє сам по собі й бродить де заманеться. Тож він рушає до вологого дикого лісу або задирається на вологі дикі дерева, чи лазить вологими дикими дахами, незалежно виляючи пухнастим хвостом і блукаючи своїми дикими стежинами.